

Резюме

Ізарова І. О. Зближення та гармонізація як основні тенденції розвитку цивільного процесуального права.

Статтю присвячено дослідженню сучасних тенденцій розвитку цивільного процесуального права – зближенню та гармонізації права. Дослідження процесів реформування національного цивільного процесуального законодавства у світлі євроінтеграційних процесів та адаптації національним законодавством законодавства ЄС зумовлює науковий інтерес до цих процесів зближення та гармонізації права, які сьогодні актуальні в країнах-членах ЄС. У висновках зазначається, що гармонізаційна робота повинна здійснюватися поступово, системно та комплексно, з урахуванням вектору розвитку країни, оскільки партикулярне запровадження в національне законодавство дієвих та ефективних процедур і механізмів не приведе до бажаного результату – створення стабільної та ефективної системи цивільного правосуддя з урахуванням європейських стандартів.

Ключові слова: цивільне судочинство, цивільне процесуальне право, зближення права, гармонізація права, європейські стандарти цивільного правосуддя.

Резюме

Ізарова И. А. Сближение и гармонизация как основные тенденции развития гражданского процессуального права.

Статья посвящается исследованию современных тенденций развития гражданского процессуального права – сближению и гармонизации права. Исследование процессов реформирования национального гражданского процессуального законодательства в свете евроинтеграционных процессов и адаптации национального законодательства законодательству ЕС обуславливает научный интерес к этим процессам сближения и гармонизации права, которые сегодня актуальны в странах-членах ЕС. В выводах отмечается, что гармонизационная работа должна осуществляться постепенно, системно и комплексно, с учетом вектора развития страны, поскольку партикулярное внедрение в национальное законодательство действенных и эффективных процедур и механизмов не приведет к желаемому результату – созданию стабильной и эффективной системы гражданского правосудия с учетом европейских стандартов.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, гражданское процессуальное право, сближение права, гармонизация права, европейские стандарты гражданского правосудия.

Summary

Izarova I. Convergence and harmonization as main trends of civil procedure.

The article devoted to current trends of civil procedure – convergence and harmonization of law. Research of reforming national civil procedural law in the light of European integration processes and adaptation of national legislation with EU legislation makes scientific interest in these processes of convergence and harmonization of law, which are now relevant in the EU member states. The conclusion are that the harmonization work should be carried out gradually and systematically comprehensively, taking into account the vector of development as the particular implementation in national legislation effective and efficient procedures and mechanisms will not lead to the desired result – the creation of a stable and effective system of civil justice in line with European standards.

Key words: civil litigation; civil procedural law; convergence of law; harmonization of law; European standards of civil justice.

Отримано 24.06.2014

УДК 347.189;477

Р. Ю. МОЛЧАНОВ

Роман Юрійович Молчанов, кандидат юридичних наук, доцент Київського національного лінгвістичного університету

ЩОДО ІНДИВІДУАЛІЗУЮЧОЇ ПРИДАТНОСТІ ІМЕН ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Останнім часом в юридичній науці і, зокрема, в цивілістиці значна увага приділяється дослідженню юридичних властивостей особистих немайнових благ, в тому числі такого блага, яким є ім'я особи. Правова природа імені була предметом робіт М. М. Агаркова, Н. С. Малєїна, М. Н. Малєїної, Р. Ю. Молчанова, Л. В. Красицької, С. О. Сліпченко, Р. О. Стефанчука, Н. В. Устименко, В. В. Чернооченко. Дослідники згодні в тому, що ім'я однією зі своїх властивостей має функцію формальної індивідуалізації свого носія, позначення особи, є атрибутом Ім'я дозволяє людині брати участь в соціальних зв'язках і не бути при цьому знеособленою¹.

Втім, у науковій літературі були позначені й деякі проблеми індивідуалізуючої придатності імен, зроблені деякі пропозиції щодо їх вирішення. У цій статті хотілося б акцентувати увагу на проблемі індивідуалізуючої здатності імені за умов, коли ідентифікація учасника правовідносин відбувається виключно за іменем особи, а також за умов зловживання особою правом на зміну імені.

Р. О. Стефанчук підкреслює гостроту проблеми здатності імені забезпечити індивідуалізацію особи. Звертаючись до даних державного реєстру фізичних осіб, він справедливо підкреслює, що в Україні у знач-

ної кількості осіб співпадають не лише прізвище чи ім'я, а навіть всі три складові імені (прізвище, ім'я і по батькові)². При цьому Р. О. Стефанчук погоджується з К. Б. Ярошенко, яка вважає, що сама по собі ця обставина не може бути порушенням інтересів фізичної особи.

Відома наукова дискусія про те, чи потребує право на ім'я людини статусу виключного права, викликане, не в останню чергу побоюваннями щодо недостатньої індивідуалізуючої здатності імен, які є поширеними, однаковими. У цій дискусії хотілося б зайняти сторону вчених, які не вважають, що право на ім'я потребує статусу і механізмів захисту виключного права. Треба погодитись з М. М. Агарковим, який визнає, що існування розповсюджених прізвищ (Іванов, Семенов, Сергєєв і т.д.) створює низку практичних ускладнень, і право повинно вирішувати завдання по розмежуванню інтересів, що у цьому випадку зіштовхуються³.

Звісно, що самим лише володінням іменем інтереси його носія не можуть бути порушені, однак цілком вірогідним є порушення законних інтересів як носія імені, так і третіх осіб в таких правовідносинах, учасник яких ідентифікується іншими учасниками лише за іменем.

Такі правовідносини є сьогоденні дуже поширеними і звичними, вони виникають, змінюються та припиняються завдяки таким юридичним фактам, які посвідчуються документами, що передбачають ім'я особи єдиною індивідуалізуючою її ознакою.

До цих документів можна віднести, наприклад, дипломи й інші документи про освіту, свідоцтва про шлюб та розірвання шлюбу (в частині, де зазначений кожен з подружжя), свідоцтва про народження (в частині, де зазначені батьки), довіреності (якщо довіритель за власною ініціативою не зазначив додаткові дані про повіреного), публікації під псевдонімами, коли псевдонім не розкритий в авторському договорі або авторський договір не укладався, можливо, інші документи. Тобто згідно з такими документами лише за іменем можна встановити належність особі певної освіти, факт перебування в шлюбі, факт представництва і наявності у особи повноважень, факт авторства.

Зважаючи на те, що відповідні юридичні наслідки можливі лише за умови ідентифікації особи за паспортом чи іншим документом, який посвідчує особу, цілком можливо, що інша особа з повністю тотожним іменем може замінити собою дійсного і справжнього учасника деяких правовідносин. Наприклад, використати повноваження за довіреністю, привласнити авторство, використати права одного з подружжя, взяти участь у спадкуванні, зайняти посаду, яка передбачає певну освіту, скориставшись дипломом тощо. При цьому юридично складно встановити, що однофамілець не є саме тим суб'єктом правовідносин, який зазначений у документах, що посвідчують відповідні факти.

В окремих випадках законодавець демонструє розуміння розглядуваної проблеми. Зокрема, вона є вирішеною у виборчому законодавстві. Поширеним явищем є балотування однофамільців (в тому числі таких, що мають всі три однакові складові імені) відомих осіб в якості кандидатів у народні депутати України, депутати місцевих рад. Інтереси виборця, які полягають у тому, щоб проголосувати на виборах за одного з однофамільців можуть страждати внаслідок звичайної плутанини. З іншого боку, кандидат в депутати внаслідок тієї ж плутанини може втратити голоси виборців, які призначалися саме йому. На заваді цьому стають додаткові засоби індивідуалізації кандидатів у депутати, необхідність зазначення яких у виборчих бюлетенях передбачена законами про вибори. Так, згідно ст. 80 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 р., крім прізвища, імені і по батькові кандидатів в бюлетені зазначаються відомості про рік народження, освіту, посаду (заняття), місце роботи, місце проживання, партійність. Аналогічні вимоги встановлені до змісту виборчого бюлетеня для голосування в одномандатному окрузі законодавством про місцеві вибори.

Звісно, що додаткові індивідуалізуючі ознаки, використані виборчим законодавством для випадку, коли саме по собі ім'я кандидата не є достатнім індивідуалізуючим засобом, цілком придатні для цілей виборчого процесу, але ці ознаки є тимчасовими, їх формулювання потребує організаційних і фінансових витрат, а тому їх застосування в інших випадках не є виправданим.

В юридичній літературі вже лунали думки про доцільність вживання для індивідуалізації людини інших ознак, крім імені, таких як сфера діяльності, ідентифікаційний номер, серія і номер паспорта⁴. Втім, не у всіх випадках вживання таких ознак є доречним з різних причин. Наприклад, додатково індивідуалізувати власника диплома про вищу освіту вказівкою на посаду чи місце проживання безглуздо, вказівка на рік народження також не виключає «привласнення» документу однофамільцем того ж року народження. Ідентифікаційний номер теж може бути тимчасовим інструментом в системі обліку платників податку, окремі особи можуть його не мати. Паспорт може бути втрачений та замінений, до того ж не всі особи мають паспорт, існують і інші документи, що посвідчують особу.

Виходячи з цього, на нашу думку, для надійної додаткової індивідуалізації особи в документах, які посвідчують статус особи і використовують для цього лише ім'я цієї особи, потрібно знайти таку індивідуалізуючу ознаку, яка б була дійсно унікальною (існувала б у незмінному вигляді), підлягала швидкій та зручній перевірці, могла б бути зручно і легко відображена в документах.

І для цього, на нашу думку, можливо застосувати номер актового запису про народження особи. Звісно, використання номеру цього актового запису можливе лише у документах, що стосуються осіб, які народилися на території України. Крім того, для запровадження відповідних правил необхідно було б створити систему умовних позначень (кодів) органів РАЦС, які вчиняють актові записи, аби можна було легко перевірити дані про конкретний запис, зробивши запит до органу РАЦС. Таким чином, якщо запровадити правило зазначати номер актового запису про народження поруч з іменем особи у всіх юридично значущих доку-

ментах, це гарантуватиме належність документа, а також посвідчуваних ним прав чи обов'язків лише одній особі і унеможливить «привласнення» чи застосування документу особою, ім'я якої є тотожним.

Важче запропонувати таку ж універсальну і зручну індивідуалізуючу ознаку для осіб, які народилися поза територією України і щодо яких немає актових записів в архівах органів РАЦС про народження. Однак, виходячи з того, що всі такі особи колись вперше легально перетинають державний кордон України, можливо запропонувати закріплення за ними індивідуальних номерів, які б використовувались в Україні в усіх документах, що стосуються таких осіб як додатковий і універсальний засіб індивідуалізації.

Реалії сьогодення дають привід замислитись і над тим, що ім'я, як виявляється, здатне втрачати свою властивість індивідуалізувати особу у разі зловживання особою правом на зміну імені. При цьому лише на перший погляд важко стверджувати, що особа зловживає правом, часто змінюючи ім'я. Закон не знає обмежень щодо частоти зміни власного імені і прізвища, окрім тих, що зумовлені самою процедурою їх зміни, перебуванням у шлюбі, віковими обмеженнями щодо реалізації такого права. Виходячи із змісту ст. 295 Цивільного кодексу України, найбільш постійним елементом імені особи в Україні є по батькові, що також може бути змінене, якщо батько особи буде змінювати своє власне ім'я, у випадку виключення запису про батька з актового запису про народження особи, у разі усиновлення особи чи визнання усиновлення недійсним, чи скасування його відповідно до закону.

Тобто треба зробити висновок, що неодружена фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, яка не має судимості й не перебуває у розшуку, може змінювати власне ім'я та прізвище так часто, як забажає. Крім того, закон дає можливість і для частоті зміни по батькові особи, якщо її батько буде часто змінювати власне ім'я. Аби зрозуміти проблему, уявімо абсурдну, але можливу ситуацію, коли особа, наприклад, протягом року три рази змінила ім'я. Люди знають Івана Лиходуба, а він вже Петро Скоростріл. Не встигли звикнути до Петра Скоростріла, а він вже Микола Ничепорук і т.д. І все це одна й та сама особа.

У такому випадку, на нашу думку, повністю втрачається зв'язок між іменем та особою, ім'я втрачає свою індивідуалізуючу функцію, треті особи не можуть використати таке ім'я для позначення конкретної людини, для ідентифікації. При цьому юридично така ідентифікація цілком можлива. Адже держава легалізує відповідними актовими записами кожну зміну імені особи, особа отримує відповідне свідоцтво і може замінити паспорт та всі інші особисті документи. Тобто особа в такому випадку діє легально і може повноцінно брати участь у всіх правовідносинах.

Чи є в цьому зловживання правом на зміну імені? У даному випадку йдеться про право на зміну імені, яке є особистим немайновим цивільним правом (ст. 295 Цивільного кодексу України). Отже на проблему можливо дивитися крізь призму досягнень цивілістичної науки. В. Грибанов вважав, що зловживання правом є особливим типом правопорушення, що здійснюється уповноваженою особою при здійсненні нею належного їй права з використанням недозволених конкретних форм в рамках дозволеного їй законом загального типу поведінки⁵. Нормативно визначення поняття «зловживання правом» зводиться на сьогодні до положень ст. 13 Цивільного кодексу України, яка говорить, що воно може відбуватись в різних формах, зокрема, у вигляді дій, вчинюваних з наміром завдати шкоди іншій особі. Визначаючи межі здійснення цивільних прав, ця ж стаття містить припис утримуватись при здійсненні прав від дій, які б могли порушити права інших осіб. Враховуючи існуючі наукові погляди на проблему зловживання правом як таку, можна стверджувати, що ним є поведінка правомірна, але спрямована на шкоду інтересам інших осіб чи на шкоду суспільним інтересам⁶. Важливою для розглядуваної проблеми є та обставина, що зловживанням вважаються не лише ті правомірні дії, які призвели до порушення особистих чи суспільних інтересів, а й ті, які до цього не призвели, але можуть призвести.

Як відомо, на виборах президента України балотувався голова Інтернет партії України, директор ТОВ «Темний бік сили» Дарт Вейдер⁷. У даному випадку маємо яскравий приклад повного знеособлення людини завдяки зміні імені, адже громадянин, які протягом тривалого часу мав цілком звичайне ім'я задля політичної мети змінив його на ім'я персонажа кінофільму «Зоряні війни». Більше того, законодавство дозволяє з цим цілком легальним іменем балотуватися на виборах і бути обраними на посаду президента чи до парламенту. Передвиборча агітаційна кампанія цієї партії відбувається таким чином, що виборець не бачить навіть зовнішності зазначеної вище особи, адже вона одягнута в костюм кіногероя. Фактично голосування в такому випадку відбуватиметься за кіногероя, а не за реально існуючу особу. За цих обставин особа, яка є нікому не відомою, може отримати державну владу. Очевидно, що це не відповідає суспільним інтересам, є зловживанням правом на зміну імені. По суті, в даному випадку, виборець обирає невідомо кого.

Варто згадати й про інші (зовсім не екзотичні) правовідносини, в межах яких можуть виникати істотні складнощі у випадку зміни імені їх учасником. Це, наприклад, аліментні та позикові відносини, а також всі інші майнові правовідносини, беручи участь у яких, боржник намагається ухилитися від виконання свого обов'язку.

Цілком можливо уявити собі ситуацію, коли особа змінює всі три складові імені, потім виникає борг, а кредитор, який знає лише попереднє ім'я боржника, розпочинає відповідні процедури стягнення, використовуючи це відоме йому ім'я. Звісно, що такий кредитор зіштовхнеться з проблемою процесуального характеру. Навіть якщо суд ухвалить рішення про стягнення боргу, таке рішення може не бути виконане, адже державний виконавець при визначенні боржника керується лише змістом виконавчого документа (судового наказу чи виконавчого листа), і стягнення він буде проводити лише стосовно тієї особи, яка визначена у виконавчому документі відповідним іменем. Навіть якщо виявиться, що боржник змінив ім'я, змінити судо-

ве рішення, яке вступило в законну силу, і виконавчий документ лише на цій підставі закон можливості не дає. З іншого боку, новий позов до того ж самого боржника, але існуючого вже під іншим іменем, може не бути розглянутий по суті як тотожний.

Таким чином, зміна імені за певних обставин може суперечити інтересам суспільства, може сприяти ухиленню від виконання обов'язків перед державою, фізичними та юридичними особами.

Для уникнення складнощів при виконанні судових рішень можна запропонувати прямо передбачити в законі можливість стягнення з особи, вказаної у виконавчому документі, але проживаючої на момент вчинення виконавчих дій під іншим іменем. При цьому зобов'язати державного виконавця за наявності даних про зміну імені боржником чи за відповідним клопотанням стягувача одержувати витяг з Державного реєстру актів цивільного стану про ім'я особи.

Складніше сформулювати пропозицію щодо уникнення порушень суспільних інтересів шляхом зловживання правом на зміну імені в ході виборчих процедур. Утім, для недопущення такого зловживання цілком можливо, на нашу думку, запровадити правило про недопустимість включення до виборчих списків чи балотування в мажоритарних округах осіб, які змінили ім'я протягом п'яти років, які передують голосуванню. У такому випадку можна сподіватись, що охочі маніпулювати суспільною свідомістю не зможуть визначитись, яке саме ім'я їм знадобиться через п'ять років, коли відбудуться вибори, і чи варто вкладати кошти в популяризацію того чи іншого імені.

Підсумовуючи наведене, треба зробити висновок, що діюче законодавство допускає втрату іменем фізичної особи його індивідуалізуючої придатності у випадках, коли ідентифікація учасника правовідносин відбувається виключно за іменем особи, а також у випадках зловживання особою правом на зміну імені. При цьому подальші дослідження зазначеної проблеми, на нашу думку, можуть відбуватися в напрямку пошуку додаткових засобів індивідуалізації фізичних осіб та винайдення ефективних способів протидії зловживанню правом на зміну імені.

¹ Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право, міжнародне приватне право» / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 15.

² Стефанчук Р. О. Право на ім'я // Університетські наукові записки. – 2005. – № 1–2. – С. 84–85.

³ Агарков М. М. Право на имя. Сборник статей по гражданскому и торговому праву / М. М. Агарков. – М.: Статут, 2005. – С. 74.

⁴ Стефанчук Р. О. Вказана праця. – С. 85.

⁵ Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. – изд. 2-е, стереотип. – М.: Статут, 2001. – С. 21.

⁶ Резнікова В. В. Зловживання правом: поняття та ознаки // Університетські наукові записки. – 2013. – № 1 (45). – С. 34.

⁷ Дарт Вейдер балотується на пост президента України. ТСН. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/dart-veyder-balotuyetsya-na-post-prezidenta-ukrayini-342581.html>

Резюме

Молчанов Р. Ю. Щодо індивідуалізуючої придатності імен фізичних осіб.

У статті акцентується увага на проблемі недостатньої індивідуалізуючої придатності імені фізичної особи у випадках, коли ідентифікація учасника правовідносин відбувається виключно за іменем особи, а також у випадках зловживання особою правом на зміну імені, і зроблені деякі пропозиції для подолання цих проблем.

Ключові слова: право на ім'я; індивідуалізація; індивідуалізуюча придатність імені; ідентифікація особи; тотожні імена; зловживання правом.

Резюме

Молчанов Р. Ю. Об индивидуализирующей пригодности имен физических лиц.

В статье акцентируется внимание на проблеме недостаточной индивидуализирующей пригодности имени физического лица в случаях, когда идентификация участника правоотношений происходит исключительно по имени лица, а также в случаях злоупотребления лицом правом на изменение имени, сделаны некоторые предложения для преодоления обозначенной проблемы.

Ключевые слова: право на имя; индивидуализация; индивидуализирующая пригодность имени; идентификация лица; тождественные имена; злоупотребление правом.

Summary

Molchanov R. About the ascertained fitness of the names of individuals.

The paper focuses on the problem of inconclusive ascertained fitness of the names of individuals in cases when the identification of participant of legal relations takes place exclusively by the name of the person and also in cases of person's abusive practice the right of name change, some offers to solve the problem was made.

Key words: right to a name; ascertainment; ascertained fitness; the identification of the person; identic names; abusive practice the right; abuse of rights.

Отримано 20.06.2014